

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
секция “Международна икономика”

Галатея Кирилова Коликова

**Устойчивите преки чуждестранни инвестиции въз основа на примера на страните от
Северна Европа - фактори и икономическо въздействие.**

АВТОРЕФЕРАТ

на
дисертация

За присъждане на образователна и научна степен
„Доктор“

по научна специалност „Световно стопанство и международни
икономически отношения“

Научен ръководител:
проф. д-р Искра Христова-Балканска

София
2026

Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание на секция „Международна икономика”, Институт за икономически изследвания, Българска академия на науките (протокол № от.....2025 г.)

Защитата на дисертационния труд ще се състои на г. от часа в зала на Институт за икономически изследвания при Българска академия на науките пред специализирано жури, утвърдено със Заповед на Директора на Института № от в състав:

Рецензии от:

Становища от:

Материалите по защитата са на разположение в

.....

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност и значимост на темата

Преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) са едно от най-ярките проявления на глобализацията и интеграцията на световната икономика. Те представляват не само инструмент на външноикономическата политика и форма на мобилност на капитала, но и канал за разпространение на иновации, технологии, управленски практики и организационна култура, които могат да трансформират икономическата структура на приемащата страна. С либерализацията на външнотърговските връзки, компаниите, водени от целта си за максимизиране на печалбите, все повече започват да изнасят производства в трети страни. В съвременните условия, обаче, когато икономическото развитие все по-тясно се обвързва с принципите на устойчивостта, анализът на ПЧИ придобива нова перспектива – от една страна, количествен показател за икономически растеж, а от друга, качествен фактор за постигане на устойчиво развитие.

Темата за устойчивите ПЧИ е често дискутирана в контекста на глобалните и европейските цели за устойчиво развитие. Приетите през 2016 г. от ООН 17 Цели на устойчивото развитие, както и Европейският зелен пакт, поставят акцент върху необходимостта от трансформация на икономиките към по-екологосъобразен и социално отговорен модел на растеж. В този контекст, ролята на ПЧИ като инструмент за постигане на тези цели става все по-важна.

В унисон с тази промяна на икономическата парадигма, настоящият труд надгражда традиционния научен фокус върху факторите за привличане на капитали, като разширява обхвата на изследването към тяхното задържане и дългосрочна устойчивост. Приоритетът на качеството пред чистото количество на инвестициите отразява необходимостта от преосмисляне на досегашните политики. Особена значимост придава и анализът на скрининг механизмите – проблематика, слабо разглеждана в българската литература като ключов инструмент за преодоляване на модела на безкритичен „отворен достъп“ и гарантиране на националната и икономическа сигурност.

България, като страна членка на Европейския съюз (ЕС), има възможност да се възползва от добрите практики и политическите инструменти, прилагани в по-високо развитите европейски икономики. Анализът на опита на сочените за лидери в устойчивото развитие страни - Швеция, Дания и Финландия предоставя ценна основа за формулиране на политики, които да насърчават привличането и усвояването на устойчиви ПЧИ в българската икономика.

Обект на изследването са устойчивите ПЧИ в Швеция, Дания, Финландия и България.

Предмет на изследването е влиянието на избрани фактори върху потоците и усвояването на устойчивите ПЧИ, както и ефектите на ПЧИ върху икономическото, социалното и екологичното развитие на приемащите страни.

Цел на настоящия дисертационен труд е идентифицирането на фактори, които определят успеха при привличане и усвояване на устойчивите ПЧИ за приемащите страни, и предлагане на конкретни мерки за подобряване на българската външноикономическа политика в тази насока. Във връзка с това, изследването се фокусира върху факторите, влияещи на привличането и усвояването на устойчивите ПЧИ в икономиките на Швеция, Дания и Финландия – страни, които са признати за лидери в прилагането на политики за устойчиво развитие. Въз основа на сравнителен анализ се формулират препоръки за насърчаване на позитивното влияние на ПЧИ върху устойчивото развитие на България.

За постигане на основната цел на дисертационния труд са поставени следните **изследователски задачи**:

1. Въз основа на теориите за международната търговия, институционалните теории и теорията за конкурентните предимства, да се идентифицират факторите, влияещи върху привличането и усвояването на ПЧИ в националната икономика, с акцент върху устойчивото икономическо развитие.
2. Да се изследват основните детерминанти на потоците и абсорбцията на устойчиви ПЧИ в Швеция, Дания и Финландия.
3. Да се анализират специфичните особености и да се изготвят препоръки за насърчаване на устойчиви ПЧИ в България.
4. Да се оцени приложимостта на добрите практики от Северните страни в българския контекст и да се формулират предложения за подобряване на инвестиционната среда.

Теза и хипотези

Основната теза на настоящото изследване е, че устойчивите ПЧИ се обуславят от съвкупност от икономически, институционални и социални фактори, като тяхното успешно привличане и усвояване в България е възможно да бъде подпомогнато чрез адаптиране на доказани скандинавски политики, към потребностите на българската икономика.

Формулират се следните **основни хипотези**:

1. Институционалната стабилност и развитата иновационна инфраструктура привличат дългосрочни и устойчиви ПЧИ от високо развити страни.
2. По-високото ниво на устойчиво икономическо развитие на приемащата страна привлича ПЧИ във високо технологични и устойчиви сектори.
3. Регионалната интеграция на страни с по-висока степен на устойчиво развитие

стимулира притока и усвояването на устойчиви ПЧИ.

Въпреки постигнатите резултати, **изследването има някои ограничения**, които трябва да бъдат отчетени при интерпретацията и прилагането на изводите:

- Ограничен времеви обхват: Анализът обхваща периода 2016–2023 г., което позволява проследяване на тенденции, но не и на дългосрочни ефекти.
- Географски фокус: Изследването се съсредоточава върху четири страни, което ограничава възможността за генерализиране на резултатите към всички държави от ЕС или други региони.
- Методологични ограничения:
 - Използваните индикатори и модели са подбрани с оглед на наличните данни, което може да повлияе на точността на изводите.
 - Използваните данни са ограничени от наличието и надеждността на статистическите източници и липсата на единна класификация на „устойчиви ПЧИ“.
 - На концептуално ниво, анализът е ограничен от липсата на единна методология за идентификация и измерване на устойчивите ПЧИ, както и от разнородният характер на използваните индикатори, които не винаги отразяват в пълнота социалните и екологични измерения на устойчивостта.

Теоретичната основа на изследването включва класически теории за международното движение на капитали, като OLI парадигмата (ownership-location-internalization), институционалните теории и концепциите за интернализация на пазарите. Особено внимание се отделя на развитието на съвременната теория за устойчивите ПЧИ, която интегрира икономическите, социалните и екологичните аспекти на инвестиционния процес.

Методологическият подход се основава на дескриптивен статистически анализ, който е комбинация от емпирично изследване и сравнителен анализ на потоците и наличността ПЧИ в избраните страни, и се допълва със ситуационен (SWOT) анализ на икономическите условия в България. Описателният статистически анализ използва статистика и визуализации, за да се обобщят, организират и опишат основните характеристики на набора от данни. Използват се вторични данни на националните статистики, Евростат и други утвърдени международни икономически организации, за периода 2016 г. – 2023 г., а където е необходимо се допълват с данни за по-кратки исторически периоди (2021 г. - 2024 г.) извън основния период, които не променят логиката на базовите сравнения. Това позволява оценка на динамиката на определени показатели за влиянието на избрани фактори върху инвестиционната привлекателност на изследваните страни.

В дисертацията се използват следните **основни дефиниции**:

- **Преки чуждестранни инвестиции:** „Вид трансгранична инвестиция, направена от резидент на една икономика с цел установяване на траен интерес в предприятие, което е резидент на друга икономика“ (OECD, UNCTAD, 2025).
- **Устойчиво развитие:** „Развитие, което удовлетворява нуждите на настоящите поколения, без да компрометира способността на бъдещите поколения да удовлетворяват своите нужди“ (World Commission on Environment and Development, 1987).
- **Устойчиви ПЧИ:** „Инвестиции, които подкрепят икономическия растеж, като същевременно постигат целите за устойчиво развитие“ (OECD, 2025); екологично устойчивите инвестиции са дефинирани съгласно Регламент ЕС 2020/852 като ”... инвестиция в една или повече икономически дейности, които се квалифицират като екологично устойчиви съгласно настоящия регламент.”.
- Авторът извежда **собствена дефиниция на устойчиви ПЧИ**: ПЧИ с произход от държави с висока степен на устойчиво развитие, както и ПЧИ, които се установяват в устойчиви икономически дейности в държавата-приемник.
- **Инвестиционна конкурентоспособност на икономиката:** „Способността на страните не само да привличат, но и да задържат и интегрират частни инвестиции в техните икономики“ (World Bank, 2017)

Обосновка на избора на страни и период на изследване

Изборът на Швеция, Дания и Финландия се основава на дългогодишния им опит и последователност в прилагането на политики за устойчиво развитие, както и на видимите резултати, постигнати в икономическото, социалното и екологичното им развитие. България е включена като представител на по-слабо развита икономика в рамките на ЕС, която се стреми да интегрира принципите на устойчивост в икономическата си политика.

Периодът на изследване (2016–2023 г.) е избран с оглед на приемането на Целите за устойчиво развитие от ООН през 2015 г. и динамичните промени в глобалната и европейската икономика през този период, включително въздействието на пандемията COVID-19.

II СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертацията е с общ обем от 184 страници, в т.ч. основен текст - 124 страници; литературни източници - 12 страници; приложения – 47 страници. Списъкът на използваната литература съдържа 148 източника. В основния текст на дисертацията са включени 14 таблици и 12 фигури.

ВЪВЕДЕНИЕ

ГЛАВА I: ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ - СЪЩНОСТ И ДЕТЕРМИНАНТИ

1. Основополагащи теоретични концепции за същността на ПЧИ
2. Емпирични изследвания на локализационните детерминанти на ПЧИ
3. Теоретични концепции и емпирични изследвания за усвояването на ПЧИ
4. Концепции за устойчивите ПЧИ и тяхното влияние върху устойчивото развитие на националната икономика.
 - 4.1. Ефекти от ПЧИ по отношение на опазване на околната среда
 - 4.2. Ефекти на ПЧИ по отношение на социалните аспекти на устойчивото развитие
 - 4.3. Измерване на взаимодействието между ПЧИ и устойчивото развитие

ГЛАВА II: ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В ШВЕЦИЯ, ДАНИЯ И ФИНЛАНДИЯ - СЪЩНОСТ И ХАРАКТЕРНИ ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ОСОБЕНОСТИ

1. Актуални тенденции в развитието на ПЧИ в Европа и света
2. Общ преглед на социалния модел и икономическото развитие на Швеция, Дания и Финландия
3. Регионалното сътрудничество в Северна Европа и неговото влияние върху ПЧИ
4. Описание на методологията и методологическите подходи
5. Анализ на притока и усвояването на устойчиви ПЧИ в Швеция, Дания и Финландия
 - 5.1. Швеция
 - 5.2. Дания
 - 5.3. Финландия

ГЛАВА III: ПРИЛОЖИМОСТ НА ОПИТА НА ШВЕЦИЯ, ДАНИЯ И ФИНЛАНДИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ

1. Модел на социално-икономическото развитие на България след прехода от планова към пазарна икономика.
2. Инвестиционна политика на България
3. Актуално състояние и тенденции на развитие на ПЧИ в България
4. Анализ на ПЧИ в България по показателите приложени за Швеция, Дания и Финландия

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1: Размер (наличност) на ПЧИ към БВП (в %), за периода 2014 - 2024, в държавите-членки на Европейския съюз

Приложение 2: Швеция

1. Поток на ПЧИ в Швеция по държава на изпращане, нетен, в млн. шведски крони (SEK), за периода 2016 г. – 2023 г.
2. Наличност на ПЧИ в Швеция по държава на изпращане, в млрд. шведски крони (SEK), за периода 2016 г. – 2023 г.
3. Поток на ПЧИ в Швеция по индустрии (код по NACE rev.2), нетен, в млн. шведски крони (SEK), за периода 2016 г. – 2023 г.
4. Наличност на ПЧИ в Швеция по индустрии (код по NACE rev.2), в млрд. шведски крони (SEK), за периода 2016 г. – 2023 г.

Приложение 3: Дания

1. Поток на ПЧИ в Дания по държава на изпращане, нетни трансакции, в млн. датски крони (DKK), за периода 2016 г. – 2023 г.
2. Наличност на ПЧИ в Дания по държава на изпращане, в края на годината, в млн. датски крони (DKK), за периода 2016 г. – 2023 г.
3. Поток на ПЧИ в Дания по индустрии (код по NACE rev.2), нетни трансакции, в млн. датски крони (DKK), за периода 2016 г. – 2023 г.
4. Наличност на ПЧИ в Дания, по индустрии (код по NACE rev.2), в края на годината, в млн. датски крони (DKK), за периода 2016 г. – 2023 г.

Приложение 4: Финландия

1. Поток на ПЧИ във Финландия, по държава на изпращане, трансакции, в млн. евро (EUR), за периода 2016 г. – 2023 г.
2. Наличност на ПЧИ във Финландия по държава на изпращане, в млн. евро (EUR), за периода 2016 г. – 2023 г.
3. Поток на ПЧИ във Финландия, по индустрии (код по NACE rev.2), трансакции, в млн. евро (EUR), за периода 2016 г. – 2023 г.
4. Наличност на ПЧИ във Финландия, по индустрии (код по NACE rev.2), в млн. евро (EUR), за периода 2016 г. – 2023 г.

Приложение 5: България

1. Поток на ПЧИ в България по държава на изпращане, в млн. евро (EUR), за периода 2016 г. – 2023 г.
2. Наличност на ПЧИ в България, по държава на изпращане, в млн. евро (EUR), за периода 2016 г. – 2023 г.
3. Поток на ПЧИ в България, по индустрии (код по NACE rev.2), в млн. евро (EUR), за периода 2016 г. – 2023 г.
4. Наличност на ПЧИ в България, по индустрии (код по NACE rev.2), в млн. евро (EUR), за периода 2016 г. – 2023 г.

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Във въведението се представя актуалността на темата за устойчивите ПЧИ и се обосновава обекта и обхвата, предмета и целта, както и поставените за решаване изследователски задачи. Дефинирана е тезата на изследването, както и хипотезите, които се проверяват в дисертацията. Представени са и ограниченията, основните методи и е дадено кратко описание на главите и информационната база за изследването.

Дисертационният труд е структуриран в три основни глави, които последователно разглеждат: теоретичните концепции за ПЧИ и емпиричните изследвания на локализационните и абсорбционните фактори; анализират се детерминантите на устойчивите ПЧИ и тяхното влияние върху устойчивото развитие; представя се методологията и се прави анализ на опита на Швеция, Дания, Финландия; анализира се ситуацията в България и се правят препоръки за насърчаване на устойчивите ПЧИ.

ГЛАВА I: ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ - СЪЩНОСТ И ДЕТЕРМИНАНТИ

Първа глава проследява развитието на теориите за международното движение на капитали и ролята на МНП в световната икономика и така създава основата за изследване на детерминантите на ПЧИ. Класическите теории, като парадигмата OLI (ownership-location-internalization), теорията за продуктовия цикъл и институционалните теории, предоставят аналитичен инструментариум за разбиране на факторите, които определят локализацията и усвояването на ПЧИ.

С нарастващата значимост на устойчивото развитие, се появява необходимостта от разширяване на теоретичната рамка, като се интегрират социалните и екологичните аспекти на инвестиционните процеси. Концепцията за устойчиви ПЧИ се основава на разбирането, че инвестициите трябва да допринасят не само за икономическия растеж, но и за опазването на околната среда, социалното благосъстояние и дългосрочната конкурентоспособност на приемащата страна. В този смисъл, устойчивите инвестиции се разглеждат като трансформиращи и адаптиращи икономиката на държавата бенефициент към по-устойчиво бъдеще. Поради това, изследването по-нататък анализира факторите, които влияят върху устойчивите ПЧИ в два аспекта: не само способността на страните да привличат “качествени” преки чуждестранни инвестиции (локализационни фактори), но и тяхната способност да задържат и усвояват тези инвестиции (абсорбционни фактори), което би подпомогнало прехода им към устойчиво развитие.

В първа глава, раздел 1 Основополагащи теоретични концепции за същността на ПЧИ се фокусира върху теоретичните обяснения на преките чуждестранни инвестиции

като икономически феномен. Различните теоретични модели се стремят да изяснят различни страни на това явление, като предпоставки, фактори, стратегии и т.н.

За да се изясни същността на ПЧИ и да се подбере подходяща теоретична база върху, която да се изгради изследването се прави преглед на различни утвърдени теоретични концепции. Например разглеждат се трите основни традиционни теории - неокласическата, с основоположници Е. Хекшер, Б. Олин; неокейнсианската, с родоначалник Дж. М. Кейнс; и марксистката, с основоположник К. Маркс. Основни характеристики на неокласическата теория са използвания от нея статичен микроикономически подход, подразбирането за съвършена конкуренция и свободна международна търговия. За разлика от неокласическата, неокейнсианската теория прилага динамичен подход и не се фокусира върху поведението на отделните инвеститори, а се основава само на макроикономическия анализ. За марксистите капиталът не е производствен фактор или сума пари, а е определено обществено-производствено отношение. Предвид това, че в дисертационния труд се анализират факторите влияещи върху решенията на инвеститорите къде и в какво да инвестират, то може да се заключи, че ПЧИ се разглеждат в контекста на микроикономическия подход на неокласицизма.

По-нататък теоретичната база се допълва с международната теория на търговията, теорията за жизнения цикъл на продукт, теорията за интернализацията, еkleктичната или т.нар. OLI парадигма (ownership-location-internalization), новата теория за търговията, институционалната теория и теорията за конкурентните предимства на нациите. От контекста на тези теории в дисертационния труд се извежда собствена дефиниция за устойчиви ПЧИ.

В глава 1, раздел 2. Емпирични изследвания на локализационните детерминанти на ПЧИ се проучват емпиричните изследвания на детерминантите на ПЧИ и се извежда връзка между емпирично доказани фактори, които определят привличането на ПЧИ и теоретичните концепции. Емпирично доказаните фактори като размер на пазара, ниво на заплатите, нивото на корупция, корпоративните данъци, политическия риск, кредитния рейтинг на страната, образователното ниво на работната сила, наднационалната интеграция и международните споразумения, географското разстояние и културните различия влияят значително върху способността на една държава да привлича ПЧИ.

Анализът показва, че всяка детерминанта на ПЧИ намира логично място в рамките на една или повече от водещите теоретични парадигми в международните икономически отношения, като **OLI-парадигмата** обхваща повечето от изброените детерминанти, чрез групирането им в предимства на локацията (location advantages), предимства от собствеността (ownership) и предимства от интернализацията (internalization).

След това се извежда и работна дефиниция на устойчиви ПЧИ, която се основава на OLI парадигмата, тъй като това е концепцията, която най-всеобхватно обяснява влиянието на ефекта на преливане и хипотезата за влиянието на държавата на произход на ПЧИ върху нейната устойчивост. Дефиницията гласи, че **устойчиви преки чуждестранни инвестиции са ПЧИ, които са с произход от държави с висока степен на устойчиво развитие, както и преки чуждестранни инвестиции, които се установяват в устойчиви икономически дейности в приемащата държава.** Такива ПЧИ подпомагат устойчивото развитие на приемащата държава и следователно са устойчиви ПЧИ по смисъла на дефинициите на ОИСР (OECD, 2025) и Таксономията на ЕС (Регламент на ЕС 2020/852).

В раздел 3. Теоретични концепции и емпирични изследвания за усвояването на ПЧИ се разглеждат теориите за усвояването на ПЧИ.

Проследяват се начините за реализиране на ефекта на преливане, видовете ефекти (положителни и отрицателни) и се описват детерминантите, които влияят върху него. Извежда се заключение, че ефектът на преливане от ПЧИ е сложен и многостранен процес, зависещ от редица фактори, свързани както с характеристиките на МНП и местните фирми, така и с макроикономическите условия и политики на приемащата страна. Начините за реализиране на преливането са разнообразни – от директен трансфер на технологии до повишена конкуренция и изграждане на връзки между фирмите. Влиянието на ПЧИ върху устойчивото развитие и производителността на местните фирми е обусловено от капацитета за усвояване, технологичната разлика, регионалните особености и други специфични фактори, което изисква комплексен подход при анализ и прилагане на политики за максимизиране на ползите от чуждестранните инвестиции.

Раздел 4. Концепции за устойчивите ПЧИ и тяхното влияние върху устойчивото развитие на националната икономика проследява развитието на теоретичната база на теориите за устойчивото развитие и мястото на ПЧИ в него.

Изложението започва с исторически преглед на възникването на концепцията за устойчиво развитие и продължава с приемането на целите за устойчиво развитие на ООН през 2016 г. Анализът на връзката на ПЧИ с устойчивото развитие позволява даване на отговора на въпроса как се постигне устойчиво развитие с помощта на ПЧИ. Паралелно с увеличаването на потоците от ПЧИ, се намалява опасността от тяхното отрицателно екологично и социално въздействие. В опитите си да привлекат частен чуждестранен капитал, приемащите страни често подценяват екологичните и социалните аспекти на ПЧИ, въпреки че те играят важна роля за устойчивото развитие на икономиките им. Заключение е че следва да се насочи внимание към изследване на ефектите от ПЧИ върху устойчивото развитие на националните икономики, както и тези ефекти трябва да се

отчитат при формулирането и провеждането на националните политики.

В подраздел 4.1. Ефекти от ПЧИ по отношение на опазване на околната среда ефектите от ПЧИ по отношение на опазване на околната среда са от положителен и отрицателен характер, които се отразяват върху устойчивото развитие на страната приемник.

По-нататък в дисертацията се описват две широко разпространени и конкуриращи се хипотези: хипотезата за ефект на “убежище” (Pollution haven) на замърсяването и ефект на “ореол” (Pollution halo) на замърсяването. Според теорията за ефекта на убежище на замърсяването ПЧИ търсят страни със слаби регулации, генериращи по-слаби екологични стандарти. Като следствие от този ефект е концепцията за „регулаторното охлаждане”, която предполага, че страните предпочитат да не определят по-строги екологични стандарти в желанието си да не загубят предимства в конкуренцията с други страни за привличане на ПЧИ. Това води до влошаване на регулаторната среда и вреди на устойчивото развитие на страната приемник. Обратно на предходната хипотеза, хипотезата за ефектът на ореола на замърсяването, твърди че ПЧИ разпространяват най-добрите практики и технологии за управление на околната среда и така допринасят за подобряване на нейното опазване. ПЧИ могат да допринесат за положителни екологични промени чрез трансфер на „чисти“ технологии и чрез ефект на преливане на най-добри практики в управлението на околната среда към филиали, местни конкуренти и доставчици. В този контекст, ПЧИ биха могли да бъдат полезен инструмент за създаване на благоприятна среда за екологосъобразно икономическо и социално развитие.

Мащабът на приносът на ПЧИ за устойчивото развитие е до голяма степен неизвестен, тъй като няма общо разбиране за това как да се дефинират и измерват екологичните ПЧИ. Представят се различни дефиниции, но изследването възприема дефиницията на Европейския съюз, заложена в Регламента за таксономията, която е интегрирана и в изведената собствена дефиниция на автора.

Разглеждат се факторите, които влияят на привличането на екологични устойчиви ПЧИ, като досегашните научни изследвания потвърждават, че по-високата степен на устойчиво развитие и по-големият дял на възобновяема енергия в енергийния микс са ключови фактори за привличане на устойчиви ПЧИ. Технологичният напредък и качеството на работната сила също са важен фактор за привличане на устойчиви ПЧИ, които обикновено са по-високо технологични и изискват определено ниво на образование и иновации. Докато развитите страни често са предпочитани заради техните по-високи институционални стандарти, като върховенство на закона, права на собственост и регулаторна ефективност, развиващите се страни имат изобилие от работна ръка и често по-

ниски екологични стандарти, което привлича замърсяващи индустрии.

Представя се интересна класификация на Дж. Дънинг, основана на еkleктичната му теория и според която инвеститорите попадат в три основни категории: търсещи ресурси (resource-seeking), търсещи пазар (market-seeking) и търсещи технологии (technology-seeking). Държавите, които са изобилни от ресурси (природни или човешки), стават привлекателни за търсещите ресурси ПЧИ, страните с пазарен потенциал ще привличат търсещите пазар ПЧИ, а търсещите технологии ПЧИ ще бъдат привлечени към технологично напредналите пазари, където има по-лесен достъп до нови технологии и знания. Добавя се нова категория към гореизброените, а именно ПЧИ, търсещи ниско ниво на регулиране (low regulation-seeking). Това са ПЧИ, които някои страни използват, за да финансират прехвърлянето на своите замърсяващи индустрии към страни с по-ниски екологични стандарти. Но изменението на климата е световен проблем и това прехвърляне на замърсяващи индустрии само премества проблема вместо да го решава.

В подраздел 4.2 Ефекти на ПЧИ по отношение на социалните аспекти на устойчивото развитие се синтезират конкуриращите се парадигми, които обясняват как трансграничните капиталови потоци на МНП взаимодействат със социалното равенство, човешкото развитие и институционалните рамки на различните държави.

Теоретичния преглед започва с преразглеждане на неокласическата теория на растежа. За разлика от традиционните модели, които определят ПЧИ като канал за разпространение на технологии и развитие на човешкия капитал, съвременните критики твърдят, че тези модели надценяват автоматичните ефекти на разпространение, като същевременно подценяват ефекта на задълбочаване на неравенствата между различните населени места в една страна. Прегледът продължава с теорията на заинтересованите страни и корпоративната легитимност, която твърди че МНП възприемат социалните норми на приемащите страни, за да получат оперативна легитимност (доверие); теорията за интеграция на подхода, основан на способностите. Разглежда се още влиянието на ПЧИ върху динамика на заетостта; трансфера на технологии и развитие на човешкия капитал; ефект на ПЧИ върху развитието на социалната инфраструктура; влиянието на праговете на институционалното качество; ефектите от секторния състав; времевите измерения в контекста на ендегенната теория на растежа; критиката на неолибералната концепция; капаните на географското неравенство; парадоксите на измерването. Споменава се и влиянието на дигиталните ПЧИ върху социалното включване, както и полицентричните модели на управление.

В заключение се посочва, че социалното въздействие на ПЧИ, не може да бъде оценено еднозначно като само положително или отрицателно, защото то зависи от

институционалният избор и балансът между пазарната ефективност и социалното равенство; съгласуването на времевата перспектива на инвеститорите с потребностите на социалното развитие; насърчаване на географска интеграция, която да не води до икономическата анклавизация.

В последния подраздел 4.3. Измерване на взаимодействието между ПЧИ и устойчивото развитие, изложението се фокусира върху индикаторите за измерване на икономическото развитие.

Краткият исторически преглед, направен в началото, разкрива, че преди средата на 20 век техниката и технологиите не се разглеждат самостоятелно, но по време на Втората световна война, промените в технологиите започват да се разглеждат като основен двигател на икономическия растеж. От средата на 80-те години на 20 век, се развива т.нар. “ендогенна” теория за икономическия растеж, която оспорва популярната неокласическа теория. Големите промени във външната среда в този период принуждават правителствата да съобразяват националните си политики със случващите се по това време информационна революция, глобализация и регионализация. В този контекст е и присъдената за 2025 г. Нобелова награда за икономика на учени, които са „идентифицирали предпоставките за устойчив растеж чрез технологичен прогрес“ (The Royal Swedish Academy of Sciences, 2025).

По-нататък в изложението се коментира индикаторът брутен вътрешен продукт (БВП), който се използва за измерване на нивото на доходите на дадена държава и според когото страните се категоризират на държави с ниски доходи и държави с високи доходи. Дълго време, широкото разпространение на тази категоризация като референция в международни споразумения и при разработването на национални политики, караше страните да се съсредоточат самоцелно върху увеличаването на техния БВП. Но тесният стремеж към растеж, измерен само чрез БВП, може да се окаже несъвместим с целите на устойчивото развитие (УР) и може дори да повлияе отрицателно на благосъстоянието на населението. Като основен източник на частен капитал, ПЧИ биха могли да помогнат за повишаване на устойчивостта, особено ако се прилагат с помощта на концепцията за „устойчива инвестиция“.

В теорията се разглеждат различни индикатори за устойчиво развитие. Повечето от тези показатели обаче не успяват да обхванат и трите стълба на устойчивостта - икономическия, социалния и екологичния и за това е важно да се намери индикатор на устойчивост, който съчетава и трите измерения. От тези индикатори за устойчиво развитие, съдържащи трите измерения, Индикаторът за истински напредък (Genuine Progress Indicator) и Индексът за устойчиво икономическо благосъстояние (Index for Sustainable

Economic Welfare) са най-често срещаните. Тези показатели се изчисляват с помощта на различни методологии, и за да има сравнимост следва начина на изчисляване да бъде стандартизиран. За да се преодолее този недостатък, се използва индикатора за сравнителен истински напредък (Comparable GPI), който намалява условността и дава възможност за сравнения между различни държави.

Изброяват се и някои индикатори за измерване на влиянието на ПЧИ върху икономическото развитие, както и обратната връзка - как устойчивото развитие може да допринесе за привличането на ПЧИ. При развитите икономики се предполага, че входящите ПЧИ са високотехнологични и следователно са по-щадящи за околната среда. Освен нивото на развитие, друг важен фактор за привличането на ПЧИ в дадена страна е нейният капацитет за усвояване на нови знания и технологии, и в този контекст, инвестициите в образованието имат решаващо значение, защото страна с квалифицирана работна ръка е по-вероятно да привлече устойчиви ПЧИ. За да се представи влиянието на човешкия капитал се използва съотношението на брой заети с по-висока степен на образование в общия брой заети в страната. Иновативния потенциал е друг фактор привличащ ПЧИ, който често се измерва с броят на патентите, регистрирани от жителите на дадена страна, като той може да се допълни със степента, в която регистрираните иновации имат за цел намаляване на замърсяването на околната среда. Споменават се и индикатори като потреблението на възобновяема енергия (ВЕИ), размерът на вътрешните инвестиции, степента на отвореност на икономиката, индекс на екологично регулиране, отчитащ броят на екологичните политики, въведени в дадена държава и др.

Инициативата на Организацията за икономически сътрудничество и развитие (ОИСР) "FDI Qualities" от 2018 г., подпомага измерването на въздействието на ПЧИ върху устойчивото развитие. Подбраните индикатори за качеството на ПЧИ отчитат, как ПЧИ влияят върху основните три аспекта на устойчивото развитие в приемащите страни, т.е. върху икономическата, социалната и екологичната устойчивост. В рамките на икономическата устойчивост, се изброяват индикаторите: производителност на труда; иновации на продукти и процеси; разходи за научна и развойна дейност (НИРД); внедряване на чуждестранни технологии; брой създадени работни места за единица ПЧИ; нарастването на заетостта, заплатите, и сигурността на работното място, измерена в повишаване на постоянната спрямо временната заетост; повишаване на безопасността на работното място измерено в брой наранявания на работното място. В рамките на социалната устойчивост, попадат индикаторите: висококвалифицирани работни места; обучения на работното място, недостиг или излишък на технически умения на работната сила; разликата в заетостта на различните полове; разликата между заплащането на жените

и мъжете; дял на жените във висшия управленски състав (овластяване на жените); женско предприемачество. В рамките на екологичната устойчивост се включват индикаторите за въглеродни емисии; енергийна ефективност; възобновяема енергия.

Основните заключения от направения преглед на теоретичните концепции и емпиричните изследвания в първа глава, включват:

- **Многообразието на теоретичните подходи отразява комплексността на ПЧИ** - Теориите за ПЧИ се развиват от традиционни неокласически, неокейнсиански и марксистки концепции, които разглеждат движението на капитала през призмата на макроикономическите баланси, доходи и социално-икономически отношения, до съвременни модели, които акцентират върху пазарните несъвършенства, фирмените предимства и институционалната среда. Това многообразие потвърждава, че не съществува универсален модел, който да обяснява напълно мотивите и ефектите от ПЧИ, а по-скоро съвкупност от допълващи се теории, всяка от които осветлява специфични аспекти на феномена.

- **Еклектичната парадигма OLI (Dunning) предоставя най-цялостната аналитична рамка** - Моделът OLI (ownership-location-internalization) синтезира предимствата на собствеността, местоположението и интернализацията, като обединява различни теории и ги прилага към решенията за интернационализация на фирмите. OLI-подходът е особено релевантен за изследването на устойчивите инвестиции, тъй като отчита както фирмените специфики, така и институционалните и пазарни характеристики на приемащата страна.

- **Институционалната среда и политиките на държавата са ключови детерминанти на устойчивите ПЧИ** - Съвременните изследвания и доклади подчертават, че освен макроикономическата стабилност и сигурността, благоприятната правна и регулаторна среда е решаващ фактор за привличане и задържане на ПЧИ. Институционалните теории акцентират върху ролята на „правилата на играта“ – регулации, стимули, данъчни облекчения и прозрачност, които оформят поведението на мултинационалните компании и конкурентоспособността на държавите в глобалната надпревара за инвестиции.

- **Съвременните теории подчертават стратегическите и динамични аспекти на ПЧИ** - Тези теории подчертават, че устойчивите ПЧИ не са само функция на наличните ресурси, а и на способността на фирмите да управляват риска, знанието и иновациите в динамична международна среда.

- **Устойчивите ПЧИ са ключов фактор за икономическа трансформация и устойчиво развитие** - Привличането, задържането и ефективната абсорбция на ПЧИ

подпомагат прехода към по-устойчива икономика чрез трансфер на технологии, повишаване на производителността и интеграция в глобалните вериги на стойността.

- **Необходимост от интердисциплинарен и емпиричен подход** - Прегледът на научните публикации, отнасящи се до същността на ПЧИ и анализът на детерминантите им показват, че за пълното разбиране на феномена са необходими интердисциплинарни изследвания, които комбинират икономически, институционални, управленски и политически перспективи, както и емпирични анализи, отчитащи спецификите на отделните страни и региони.

ГЛАВА II : ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В ШВЕЦИЯ, ДАНИЯ И ФИНЛАНДИЯ - СЪЩНОСТ И ХАРАКТЕРНИ ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ОСОБЕНОСТИ

Във втора глава последователно се представя контекстът на актуалното развитие на ПЧИ в глобален и европейски аспект, разглежда се социално-икономическото развитие на Швеция, Дания и Финландия, както и се прави дескриптивен и сравнителен анализ на ПЧИ в избраните страни.

Раздел 1. Актуални тенденции в развитието на ПЧИ в Европа и света започва с преглед на динамиката на глобалните ПЧИ. Статистическата информация за периода 2020 - 2023 г. сочи, че глобалните инвестиции намаляват с изключение на значителния ръст през 2021 г, който може да е следствие от големите публични и инвестиции в мерки за справяне с последиците от пандемичната криза Ковид 19. Въпреки този спад, ПЧИ в устойчиво развиващи се, дигитализирани икономики, като например Швеция, нарастват. Прави впечатление, че на секторно ниво, има значителен ръст на инвестициите в дигитални продукти и услуги.

Разглеждат се актуалните тенденции на развитие на ПЧИ в Европа. Анализите на УНКТАД сочат, че през 2020 г., седемнадесет страни от държавите членки на ЕС отчитат спад в притока на ПЧИ, а в контраст притокът на ПЧИ в Швеция за същата година се удвоява. Входящите инвестиции в Европейския съюз през 2021 г. нарастват с 8% спрямо, подкрепени от големи публични стимули за инфраструктурни инвестиции с многогодишни периоди на изпълнение. По данни на УНКТАД индустриалната структура на входящите инвестиции в ЕС през 2021 г. показва, че информационните и комуникационни технологии (ИКТ) остават водещ сектор при трансграничните сливания и придобивания и проектите на зелено, докато възобновяемата енергия е водещ сектор за инвеститорите в международно финансирани проекти. През 2022 г. ПЧИ в Европа се стабилизират, а данните за 2023 г. показват умерен растеж, воден от силното представяне в секторите на дигиталните

технологии, здравеопазването и възобновяемата енергия. Глобални тенденции довеждат до промени в секторната динамика на световните ПЧИ, като инвестициите в ИТ и дигитални услуги нарастват значително (през 2023 г. представляват 25% от входящите ПЧИ), а зеленият преход на Европа привлича значителни ПЧИ в проектите във възобновяема енергия (30% ръст между 2021 и 2023 г.). Фокусирането на финансов ресурс в зелени сектори може да се определи като засилващ се тренд в подкрепа на устойчивостта, но от друга страна подсилва тенденцията към “завръщане” на инвестициите към развитите държави, включително към Европа. В допълнение, прави впечатление, че въпреки глобалните тенденции на относителен спад на ПЧИ към развитите европейски държави, трите държави от Северна Европа успяват да прилагат балансирани икономически политики, включително политика по насърчаване на чуждестранните инвестиции и по този начин да поддържат стабилни нива на приток на ПЧИ.

Раздел 2. Общ преглед на социалния модел и икономическото развитие на Швеция, Дания и Финландия, изяснява сходния социален модел, географската близост и историческото развитие, културните традиции и дългогодишното сътрудничество между страните от Северна Европа.

Във връзка с това фокусът е върху Скандинавския (или Нордически) икономически и социален модел, характеризиращ се с ниска безработица, стабилна инфлация и валутни курсове, значителен публичен сектор и активна социална политика. Този модел предполага още високи данъци, висока степен на преразпределение на доходите, висока социална защита и силно субсидирани социални услуги. Въпреки множеството предимства на социално-икономическия модел на Северните страни, този модел поставя и определени предизвикателства и ограничения пред икономическото им развитие. Основните проблеми при администрирането на една социална държава са свързани с определянето на оптималното ниво на предоставяне на услуги от държавата; гарантиране, че социалната система отговаря на нуждите на хората, като в същото време създава достатъчно стимули за продуктивна работа; осигуряване на ефективност при функционирането на държавните монополи и администрацията.

Противоречивото историческо развитие на страните от Северна Европа позволява да се изяснят икономическите постижения на тези страни, които в момента са едни от най-богатите устойчиви и конкурентни икономики в света. През 19 в. Дания и Швеция имат по-висок стандарт на живот в сравнение с Финландия, поради по-рано започналата индустриализация. През 60-те години на 20 век, Дания изпитва постоянни икономически трудности, а след присъединяването на страната към Европейската Икономическа Общност (ЕИО) през 1973 г., експортът и ПЧИ нарастват в краткосрочен план, но отварянето на

пазара води и до тежки макроикономическите дисбаланси. В резултат на сериозни структурни реформи и рестриктивни икономически политики, в края на 80-те години датската икономика е напълно възстановена. В средата на 70-те години на 20 век, Финландия също преживява дълбока рецесия, но големият търговски обмен със Съветския съюз (СССР) ѝ помага да запази сравнително добър търговския баланс и в края на 80-те, търговската сметка на Финландия е с нарастващ излишък. През 70-те години на 20 век, Швеция страда от структурни проблеми, породени от икономическата криза и последиците ѝ върху корабостроенето и рудодобива, производителността силно намалява, а публичният сектор бързо нараства. Въпреки проблемите през 70-те, до средата на 80-те всички икономики на Северните страни се възстановяват. Международната рецесия в началото на 90-те, има тежки последици върху малките, отворени икономики на тези страни, но в средата на 90-те започва период на възстановяване в целия регион, в резултат на стриктни икономически политики, с ниски инфлационни целеви нива и стабилни държавни финанси, както и засилен банков надзор. С изключение на Финландия, тези държави бяха значително по-малко засегнати от кризата през 2007 г. - 2008 г. в сравнение с много други европейски страни. След спада на БВП през 2007 г. - 2009 г., през 2010 г. шведската и датската икономики се възстановяват и по-късно бележат стабилен растеж. За разлика от тях финландската икономика отчита сериозен икономически спад през 2008 г., който бе последван от десетилетие на забавен растеж.

Ранната индустриализация на тези страни се е основавала на техните природни ресурси. За Финландия това са богатствата от горски масиви, за Швеция е добивът на желязна руда, а за Дания - наличието на обработваемата земя. По настоящем, страните от Северна Европа са високо развити индустриални държави, въпреки че подобно на други развити икономики, секторът на услугите нараства с високи темпове и вече заема основен дял в икономическата структура на тези страни. Швеция, Дания и Финландия са отворени икономики, особено чувствителни към международните промени в геоикономически и геополитически план.

Раздел 3. Регионалното сътрудничество в Северна Европа и неговото влияние върху ПЧИ изяснява регионалното сътрудничество между съседни държави със сходни социални модели, като фактор за привличане на ПЧИ.

Направеното проучване показва, че в резултат на съгласуване на политиките, обединяване на ресурси и интегриране на пазарите, държавите повишат своята привлекателност за многонационалните предприятия (МНП). За инвеститорите, които често търсят стабилност, предвидимост и достъп до големи потребителски пазари, регионалното сътрудничество носи значителни предимства. Северноевропейските държави-членки на ЕС

имат дългогодишни икономически, социални и политически връзки, а участието им в ЕС допълнително е засилило тези интеграция. В този смисъл членството в Европейския съюз предоставя на Швеция, Дания и Финландия институционална платформа за координиране на икономическите политики, намаляване на регулаторните бариери и насърчаване на трансграничните търговски и инвестиционни потоци.

Подчертава се, че в противовес на активната конкуренция между държавите за чуждестранни инвестиции, регионалното сътрудничество в Северна Европа се очертава като важен инструмент за привличане на ПЧИ. Чрез съгласувани действия в рамките на ЕС, както и чрез институциите и инструментите на регионалното сътрудничество, тези страни увеличават потенциала си за устойчиво икономическо развитие. Въпреки различията на национално ниво в политиките за насърчаване на инвестициите, правителствата на Северните страни споделят общо регионално разбиране по основни приоритети, свързани с позицията на тези държава за балансиран икономически растеж, екологична устойчивост и технологичен напредък. Това сътрудничество повишава международната им конкурентоспособност и позволява те да се справят по-ефективно със световните икономически сътресения.

Глава втора, раздел 4. Описание на методологията и методологичните подходи изследва ефектите на детерминантите, влияещи върху притока и усвояването на устойчиви ПЧИ.

На първо място се изтъква теоретичната основа на приложената методология, включваща дескриптивен статистически анализ, основаващ се на емпирично изследване и сравнителен анализ на потоците и наличността на ПЧИ в Швеция, Дания и Финландия. Използвани са вторични данни „2016 г. – 2023 г.“, с аналитична стойност, които позволяват подчертаването на динамиката на определени показатели, с цел оценка на влиянието на детерминантите върху привличането и усвояването на устойчиви ПЧИ. Където е необходимо се правят допълващи наблюдения (напр. 2021 г. - 2024 г.), извън основния период, които не променят логиката на базовите сравнения.

Първият етап на анализа включва обобщение на статистическите данни за потока и наличността на ПЧИ в отделните държави, като се изчислява средноаритметична стойност за периода 2016 - 2023 г. След това се идентифицират определени тенденции в набора от данни, които описват влиянието на включените в хипотезите фактори. Тези тенденции се анализират чрез избрани показатели, и се прави сравнение между държавите. Резултатите се интерпретират, на основа на парадигмата „OLI“, институционалните теории и теорията за конкурентите предимства. С цел по-голяма яснота, главните характеристики на данните, като разпределение на ПЧИ по държави на произход и икономически дейности, са

представени таблично и графично. Използва се информация от националните инвестиционни стратегии, както и количествени данни на националните статистики на трите държави членки на Европейския съюз (ЕС), както и официални данни на ЕС и международните икономически организации.

За да се определи дали дадена пряка чуждестранна инвестиция има трайно и позитивно влияние върху устойчивото развитие на икономиката на страната домакин се изследва потенциала за влиянието на устойчивите ПЧИ върху националната икономика. Това включва два типа ефекти - ефект на привличане и ефект на усвояване или задържане на устойчиви ПЧИ. Оценява се ефектът на привличането на устойчиви ПЧИ, чрез анализа на данните за стойността на входящите потоци от страните на произход на ПЧИ и тяхното разпределение по икономически сектори в приемащата държава. Въз основа на потенциала за усвояване на устойчиви ПЧИ се анализират данните за стойността на натрупаните ПЧИ по страна на произход и по икономически сектори в приемащата държава.

Прави се обосновка на показателите (детерминанти), като изводът е, че посочените индикатори се основават на научни теории относно същността на ПЧИ. Те отразяват посочените хипотези, което показва комплексната природа на факторите (детерминанти), влияещи върху ПЧИ. Дава се кратко съпоставяне на избрани и важни устойчиви бизнес дейности със съответните кодове по NACE Rev. 2 и в съответствие с целите на Таксономията на ЕС за околната среда.

В Раздел 5. Анализ на притока и усвояването на устойчиви ПЧИ, подраздел 5.1. Швеция се анализират последователно инвестиционната политика на Швеция и притока и размера на ПЧИ по вече посочените индикатори.

Наличието на ясна и последователна инвестиционна стратегия, подкрепена от предвидима инвестиционна политика на правителствено ниво се оценява като намаляващо политическия и регулаторен риск и подпомагащо вземането на дългосрочни и стратегически инвестиционни решения от МНП. Инвестиционната политика на Швеция включва двустранните инвестиционни споразумения с трети страни, което осигурява регулаторна стабилност, прозрачност и правна защита, както за чуждестранните инвестиции в Швеция, така и за шведските инвестиции в трети страни.

Отделя се внимание на влиянието на нововъведения механизъм за наблюдение на инвестициите, като се оценяват предимства и недостатъци на този инструмент на политиката на ЕС. Оценката показва, че въпреки очевидните ползи от въвеждането на механизма за наблюдение за защита на правото на държавата да регулира в обществен интерес, всяка мярка въвеждаща ограничения пред навлизането на пазара може да има негативен ефект върху инвестиционния интерес и да намали инвестиционната ѝ

конкурентоспособност в дългосрочен план.

Анализът показва високо ниво на ПЧИ спрямо размера на БВП в Швеция (между 60% и 75%), което предполага голям приток на капитал, технологичен напредък, създаване на работни места и положителни ефекти върху производителността на икономиката. Подобно съотношение показва зависимост от чуждестранен капитал, изместване на местните фирми и засилен чуждестранен контрол в основни сектори на шведската икономика. През този период нараства привлекателността за ПЧИ в Швеция поради благоприятен бизнес климат, добра регулаторна среда, висок капацитет за усвояване на ПЧИ.

Над 93% от входящите ПЧИ в Швеция са от 14 приоритетни страни - партньори, като останалите страни от региона (Финландия, Норвегия, Дания) са приоритетни инвеститори в Швеция с общ усреднен дял от 27% в общите ПЧИ, а 9 страни от приоритетни страни инвеститорки са държави от ЕС. Високото икономическо и технологично развитие на Швеция определя и географската структура на страните инвеститорки в Швеция, които са членки на ОИСР. Профилът на страните инвеститорки в Швеция се изразява в устойчиво и дългосрочно присъствие в шведската икономика, което влияе върху нейното устойчиво икономическо развитие.

За периода 2016 г. - 2023 г., почти половината от ПЧИ в Швеция са навлезли в преработващата промишленост, а при услугите с най-голям дял са финансовите и застрахователни услуги. Данните още показват, че усреднено за периода, почти една десета от ПЧИ са навлезли във важни устойчиви дейности. Що се касае размерът на ПЧИ, то най-много ПЧИ в Швеция са концентрирани в преработващата промишленост, а делът на ПЧИ в по-важни устойчиви бизнес дейности е малко под 12%.

В Раздел 5. Анализ на притока и усвояването на устойчиви ПЧИ, подраздел 5.2. Дания се изследва инвестиционната политика на Дания и се анализират подбрани индикатори.

Анализира се инвестиционната стратегия на Дания, насочена към устойчиви инвестиции във високи технологии и екологични производства, в условия на активен международен маркетинг. Това позволява на Дания да поддържа висок международен статус на технологична държава със стабилни институции, прозрачна регулаторна рамка и благоприятен бизнес климат. Регулаторната база се допълва от 46 двустранни инвестиционни споразумения с трети страни, които гарантират прозрачност и правна защита на инвеститорите. Дания също въведе в националното си законодателство новите правила за достъпа до пазара на инвеститори от трети страни.

Анализът разкрива, че за разлика от Швеция, през последните години, Дания

прилага по-балансиран подход и показва традиционно по-ниско съотношение (между 35 % и 45%) на наличните ПЧИ към размера на БВП. Това позволява реализиране на ползите от чуждестранните инвестиции, като същевременно смекчава някои рисковете от икономическа зависимост. През последните години се отчита спад в инвестиционната конкурентоспособност на Дания, което вероятно се дължи на спада в световните инвестиции.

Над 90% от входящите ПЧИ в Дания са от 12 приоритетни страни-партньори със среден дял над 1%. Две трети от входящите ПЧИ за периода са с произход само от два инвестиционни партньора, които са съседни държави, в почти равна пропорция - Обединеното Кралство и Норвегия. Притокът на ПЧИ от четири инвестиционни партньора се оказва важен фактор за датската икономика и това показва възможната уязвимост при рязко свиване на инвестициите от тези страни. Както и при Швеция, ПЧИ от развити съседни икономики показва, че интеграцията в региона на Северна Европа и тази в ЕС са важен фактор, който влияе върху географския профил на притока на ПЧИ. Данните, показват, че 12 приоритетни страни поддържат устойчиво присъствие в датската икономика. Това се дължи на дългосрочната стабилност на инвестициите от съседните страни, високата степен на икономическа интеграция в ЕС и технологичната напредналост на инвеститорите, която стимулира дългосрочен, устойчив растеж.

В Дания, ПЧИ са съсредоточени основно в сектора на услугите, включително високотехнологични услуги, а в производствения сектор, най-съществени ПЧИ са навлезли в хранително-вкусовата и питейна индустрия. За разлика от Швеция, в Дания има засилен приток на инвестиции в добре развития селскостопански сектор, включително риболов. Потвърждение за устойчивия характер на ПЧИ е тяхното абсорбиране от важни отрасли на датската икономика.

Раздел 5. Анализ на притока и усвояването на устойчиви ПЧИ, подраздел 5.3.
Финландия разглежда инвестиционната политика на Финландия и анализира ПЧИ по подбраните индикатори.

Прогнозните проучвания на институционалните органи на Финландия са насочени към устойчиво, праволинейно икономическо развитие, избягвайки влиянието на икономическите цикли в ЕС и световната икономика. Според финландската стратегия за конкурентоспособност, икономическата промяна и цифровият преход, след пандемичната криза, позволяват на страната разработването на нови бизнес модели и развитието на нови конкурентни предимства. Това позволява по-отдалеченото местоположение на Финландия да не е от съществено значение. Финландия прилага 58 двустранни инвестиционни договори с трети страни и се присъединява към европейската практика на наблюдение на

ПЧИ.

Страната поддържа традиционно по-ниско съотношение (между 27 % и 37%) на наличните ПЧИ към размера на БВП, което потенциално показва силни местни фирми и стабилна икономическа среда. По-ниското съотношение, обаче може да е и признак за по-малко привлекателен инвестиционен климат за чуждестранни фирми в сравнение с конкурентите в региона. Притокът на ПЧИ от кондуитни (транзитни) страни като Люксембург, но като и от Каймановите острови, показва значителна уязвимост към резки промени в глобалната инвестиционната активност. Кондуитните икономики се използват често като трансферни центрове за инвестиции и не предполагат дългосрочна интеграция в приемащата финландска икономика. Това създава фалшива картина за растеж и до някъде отклонява вниманието от истинските абсорбционни, инвестиционни възможности на Финландия. Инвестициите от транзитните икономики могат дори да възпрепятстват устойчивото развитие, което изисква реални инвестиции в инфраструктура и други важни за икономическото развитие дейности. Приоритетните инвеститори във Финландия показват устойчивост на инвестициите от важни регионални партньори като Швеция, Дания и Норвегия. Икономическата интеграция в ЕС, както и сходното технологично ниво, определят като дългосрочни приоритетни партньори Холандия, Люксембург, Германия, Франция, Ирландия и Обединеното Кралство. Следва още да се отбележи, че ПЧИ от страните членки на ОИСР, съставляват над 95% от размера на ПЧИ във Финландия.

Във Финландия, най-много ПЧИ са навлезли в сектора на услугите и по-специално във финансови услуги; дейности с недвижими имоти, информационни и комуникационни дейности и др. В производствения сектор най-много ПЧИ са навлезли в производство на компютри, електроника и оптични продукти, металообработка и инженеринг и др. Делът на ПЧИ в по-важни устойчиви бизнес дейности е около една трета от общия приток на ПЧИ, от тях приоритетни са инвестициите в информационни и комуникационни дейности, доставка на електричество, газ и пара, транспорт и съхранение. Секторът на услугите остава с най-голям по дял в натрупаните ПЧИ и най-вече това са финансови и спомагателните им услуги и информационни и комуникационни дейности, а индустриалните сектори като металообработка, химическа индустрия, фармацевтика, и др. запазват ролята си на сектори, привличащи ПЧИ. Значителна част от ПЧИ са навлезли във важни устойчиви икономически дейности.

Заклучения от втора глава

Швеция, Дания и Финландия интегрират зеления и дигитален преход в инвестиционните си стратегии. И в трите страни ПЧИ са концентрирани в сектори с висока добавена стойност, иновации и технологично развитие: преработваща промишленост, ИКТ,

финансови услуги, машиностроене и търговия. Установена е връзка между произход на инвестициите (предимно ОИСР), иновационния капацитет на инвеститорите и насочване към устойчиви сектори, потвърждаваща хипотезата за "качествени ПЧИ". Дългосрочните инвестиционни модели са свързани с политическа предвидимост и силна регионална интеграция. И трите страни разчитат на ЕС/ЕИП за над 80% от ПЧИ, като географската близост е вторичен фактор. Тези резултати показват, че скандинавските държави успешно са насочили ПЧИ към устойчиво развитие чрез комбинация от целеви политики, технологична конвергенция и поддържане на дългосрочни инвестиционни взаимоотношения.

ГЛАВА III : ПРИЛОЖИМОСТ НА ОПИТА НА ШВЕЦИЯ, ДАНИЯ И ФИНЛАНДИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ

В трета глава се анализират факторите, които могат да повлияят върху успеха на привличане и усвояване на устойчивите ПЧИ в България, като се използва сравнителен анализ с Швеция, Дания и Финландия. Въз основа на този анализ се формулират препоръки за подобряване на инвестиционната политика и насърчаване на устойчивото развитие.

Глава трета, раздел 1. Модел на социално-икономическото развитие на България след прехода от планова към пазарна икономика.

Анализът се основа на икономическото развитие на България, като се отдава значение на два важни етапа за развитието на българската икономика: икономическата и финансова криза (1996-97 г.) и периода 1998 г. - 2004 г., когато България има напредък във връзка с присъединяването ѝ към ЕС, провеждайки реформи като икономическо реструктуриране, институционални реформи и въвеждането на валутния борд. Европейската комисия (ЕК) през 2002 г. определя България като работеща пазарна икономика. В резултат на усилията на България да реструктурира икономиката през 2005 г. се подписва Договора за присъединяване към ЕС.

Анализира се социално-икономическия модел на България въз основа на социалните модели, изяснени във втора глава. Разликите в ролята на социалната държава от консервативен (немски) и от социално-демократически (скандинавски) тип са в особено засилената социална функция на втория тип. В скандинавския модел, основен приоритет на държавата е благополучието на обществото, което се изразява в увеличаване на доходите и постигане на пълна заетост. Актуалния социален модел на България, съществено се различава от скандинавския модел на икономическо развитие, и за да има дори частично преодоляване на изоставането в развитието, принципът на социалните инвестиции трябва да продължи да се прилага и развива и в бъдеще, като неолибералната парадигма,

предполагаща минимално участие на държавата не е препоръчителна за България.

В глава трета, раздел 2. Инвестиционната политика на България се изясняват основните характеристики на политиката на България по отношение на ПЧИ в контекста на Общата търговска политика на ЕС като се прави сравнение с Дания, Швеция и Финландия.

Изясняват се трите основни направления, в които се провежда инвестиционната политика, според етапа в който се намира установяването на инвестицията и приложимата компетентност, а именно компетентността на ЕС, национална компетентност на държавите-членки и смесената компетентност между страните членки и ЕС. Това са: либерализация на инвестициите (достъп до пазара) преди навлизането на инвестицията (компетентност на ЕС), защита на ПЧИ след установяването на местния пазар (смесена компетентност) и улесняване и насърчаване на инвестициите преди и след навлизане на местния пазар (национална компетентност). Като държава членка на ЕС, инвестиционната политика на България, както и тази на Швеция, Дания и Финландия е подчинена на Общата търговска политики на ЕС. В Договора за функционирането на ЕС, член 207, е регламентирана Общата търговска политика на ЕС като са включени и ПЧИ.

Оценява се въздействието върху България на влезлия в сила Регламент (ЕС) 2019/452 на Европейския парламент и на Съвета от 19 март 2019 г. (т. нар. Investment Screening Regulation), с който достъпът до пазара на ЕС на инвеститори от трети страни се ограничава. Разпоредбите, свързани с наблюдение на чуждестранните инвестиции са въведени в българското законодателство през 2024 г. с приетия Закон за насърчаване на инвестициите. Предвид, че този механизъм е нов инструмент на инвестиционната политика на европейско ниво, който може съществено да повлияе на инвестиционната конкурентоспособност на приемащата страна, се прави сравнение на неговото ефективно прилагане в трите страни от Северна Европа и България. В условията на общи политики и правила в рамките на ЕС, регулаторната среда и инвестиционната привлекателност, се определят от ефективността на прилагането на европейските правила на национално ниво (брой процедури, време за изпълнение, прозрачност и достъпност), включително влиянието на фактори като корупция и електронно управление.

Разглежда се и улесняването на инвестициите - област, регламентирана основно от Споразуменията на Световната търговска организация (СТО) и дискутирана в международните организации. Насърчаването на инвестициите е компетентност на националните правителства, и в случая с България, тази политика е регламентирана в Закона за инвестициите и в двустранните инвестиционни споразумения сключени от България с трети страни. Отчитайки наднационалния характер на политиките по отношение на либерализацията и защитата на инвестициите и сравнително ограничените

възможности за влияние върху тях, създаването и поддържането на благоприятен местен инвестиционен климат и приемането на адекватни, правителствени, насърчителни мерки е съществено значение. Разработването и изпълнението от България на национална външнотърговска стратегия, включваща в себе си и международните инвестиции значително би подобрила прозрачността и координацията на провежданата политика. Това позволява повишаване доверието в местния инвестиционен климат и ефективното използване на икономическата дипломация.

Прави се кратко сравнение по какъв начин търговските политики на национално и европейско ниво влияят върху способността на България и Швеция, Дания и Финландия да привличат и задържат устойчиви ПЧИ, което позволява да се идентифицират успешни политики, които могат да бъдат адаптирани в подкрепа на стратегическото развитие на България. Въпреки обширните изследвания на факторите, влияещи върху ПЧИ, все още съществуват значителни пропуски в разбирането на взаимодействието между специфичните инструменти на международната инвестиционна политика и качествените измерения на ПЧИ, особено в рамките на ЕС. Ориентираните към устойчивост търговски политики, изградени върху прозрачност и стратегическо мислене, са основни за привличането на качествени ПЧИ, а хармонизацията на националната инвестиционна политика с Общата търговска политика на ЕС повишава атрактивността на страната за устойчиви инвеститори.

В раздел 3. Актуално състояние и тенденции на развитие на ПЧИ в България се прави кратък преглед на динамиката на ПЧИ в България, извеждат се изводи за инвестиционната конкурентоспособност на страната и чрез SWOT анализ, който оценява привлекателността на българската икономика за ПЧИ.

Динамиката в развитието на ПЧИ за периода 2021 г. - 2024 г. показва, че Водящите потоци на ПЧИ в България през 2021 г. спадат рязко, след което през 2022 г. се наблюдава значителен ръст. Растежът продължава през 2023 г., последван отново от рязко намаление през 2024 г.

Натрупаните ПЧИ в България в края на 2021 г. възлизат на 55 144 млн. щ.д., намаляват до 54 179 млн. щ.д. през 2022 г., а през 2023 г. бележат значителен ръст (почти 8%) и достигат 61 282 млн. щ.д. През 2024 има спад от 2.2 % и размерът на ПЧИ в България се стабилизира на 59 924 млн. щ.д.

Интересен е фактът, че общата инвестиционна привлекателност по отношение нивата и динамиката на показателя наличност на ПЧИ към БВП, България показва прилики с Швеция (и разлики с Дания и Финландия). България, както и Швеция, поддържа сравнително висока инвестиционна привлекателност, която обаче намалява в последните

години. Високото съотношение ПЧИ/БВП (над 50%), означава технологичен напредък, което се отразява в положителния растеж на ПЧИ в България в информационните и комуникационни технологии (ИКТ сектора). Там бяха създадени нови работни места и се повиши производителността на сектора. От друга страна обаче, това може и да е показател за висока зависимост от навлизането на чуждестранен капитал.

Инвестиционната конкурентоспособност на България намира израз в участието на българските компании в глобалните вериги на стойността (ГВС). С нарастващата взаимозависимост между националните икономики, интеграцията в ГВС става все по-значимо привличането на ПЧИ за стимулиране на устойчив икономически растеж, а българската икономика е силно интегрирана в мрежата на европейските ГВС. Участието на страната в ГВС се характеризира с висока зависимост от външни ресурси и ниска вътрешна добавена стойност. Макар услугите да заемат по-малък дял, тяхното значение нараства с повишаването на сложността на производството и износа. Стратегическото географско положение на България, ниските оперативни разходи и бързия темп на развитие на високотехнологични сектори, от една страна повишават инвестиционната конкурентоспособност на страната, но от друга страна следва да се отчитат и предизвикателствата, свързани с регулаторната ефективност, ниската иновационна активност и развитието на работната сила.

На база SWOT анализ се извеждат изводи за България като дестинация за ПЧИ. Силните страни включват стратегическо географско положение; членство в ЕС и достъп до единния пазар на ЕС; ниски данъци и разходи за труд; бързо развиващ се ИКТ, аутсорсинг сектор; макроикономическа стабилност.

Слабите страни на България са свързани с недостатъчното развитие на иновациите и научноизследователската дейност; недостиг на квалифицирани кадри в някои сектори; бюрокрация и административни пречки; регионални различия в инфраструктурата. Заплахите за България като дестинация за ПЧИ: са геополитическата нестабилност; забавяне на структурните реформи; миграция на квалифицирани кадри в чужбина; външни икономически шокове (инфлация, енергийна криза). Възможности за България предоставят интеграцията във веригите за доставки на ЕС и зеления преход; привличане на инвестиции във възобновяема енергия и дигитални услуги; използването на европейски фондове за модернизация на инфраструктурата и развитие на човешкия капитал; иновациите в индустриалните зони и иновационните хъбове; разширяване на публично-частното партньорство с водещи технологични компании би трябвало да са приоритет в инвестиционната стратегия на България.

Полезни и стратегически препоръки относно инвестиции в човешки капитал; ускоряването на административните и регулаторни реформи; подкрепата на иновациите и предприемачеството; модернизация на инфраструктурата; активно позициониране на България като дестинация за зелени и дигитални инвестиции биха направили привлекателна България като дестинация за устойчиви и дигитални инвестиции.

В рамките на раздел 4. Анализ на ПЧИ в България, по показателите приложени за Швеция, Дания и Финландия се анализира потенциала на България да привлича устойчиви ПЧИ, като се прилагат индикаторите, съгласно методологичната рамка на анализа за Швеция, Дания и Финландия.

Анализирант се данните за входящите ПЧИ за периода 2016 г. - 2023 г., които сочат, че с изключение на Турция, която е съседна страна, основния инвестиционен приток в България е от държавите членки на ЕС. Най-голям дял имат немските инвестиции, последвани от ПЧИ от две кондуитни икономики като Нидерландия и Люксембург. Големият дял на кондуитните икономики носи риск за устойчивостта на инвестициите, предвид възможността те да са в ролята само на финансови посредници, използвани с цел избягване на данъци, а не източник на реални ПЧИ, които да носят дългосрочни ползи за местната икономика. За разлика от анализа на трите Северни страни, делът на входящите ПЧИ в България от съседните държави е значително по-ограничен.

Дългосрочното въздействие на ПЧИ върху устойчивото развитие, определено от способността на икономиката да задържа ПЧИ, се анализира чрез географския профил на наличностите на ПЧИ в страната. Водещите инвеститори – Нидерландия, Австрия, Германия, Италия и Гърция, съставляващи над половината от ПЧИ в страната, са държави членки на ЕС. Това отразява значението на икономическата интеграция и стабилността на институционалната среда. Актуална тенденция е, че през 2023 г. се наблюдава и засилен интерес от САЩ и Турция.

Анализът на отрасловата структура на входящите ПЧИ, където още от 2011 г. се наблюдава промяна, като нараства делът им в устойчиви дейности, като транспорт, логистика и енергетика. Данните за периода 2016 г. - 2023 г. сочат, че ПЧИ навлизат основно в два сектора на услугите - Финансови и застрахователни дейности и Търговия. Значим дял имат също входящите ПЧИ в устойчиви сектори като, професионални дейности и научни изследвания, създаване и разпространение на информация и творчески продукти, строителство и транспорт. Операциите с недвижими имоти е секторът на услугите с най-голям обем на натрупани ПЧИ. Преработващата промишленост е на второ място, последвана от финансови и застрахователни дейности и търговия. Инвестициите в

индустрията, и в частност в енергетиката, биха подкрепили устойчивото развитие на България в съответствие с целите на ЕС за зелена и цифрова реформа.

Прави се сравнителен анализ между България и трите страни от Северна Европа относно влиянието на изброените в хипотезите фактори върху привличането и усвояването на устойчиви ПЧИ. Швеция, Дания и Финландия са признати за водещи примери в Европа по отношение на интеграцията на устойчивото развитие във всички аспекти на икономиката. В отговор на въпроса доколко техният опит може да бъде приложен в български контекст в настоящия дисертационен труд се правят изводи за България и трите Северни страни, свързани със: 1. Сходствата в условията на средата, като членство в ЕС и обща нормативна база, достъп до европейски фондове и програми, общи цели на устойчиво развитие; 2. Различия са по отношение на институционалната среда, иновационния капацитет, качество на работната сила, фирмена култура и корпоративна отговорност; 3. Практики на Швеция, Дания и Финландия, които могат да бъдат адаптирани за България, като улесняване на административните процедури, електронно управление, публично-частно партньорство, инвестиции в образование и наука, стимули за зелени инвестиции, високи стандарти за корпоративна социална отговорност; регионална интеграция и сътрудничество; 4. Възможни ограничения пред адаптацията са културните различия, институционалната инерция, икономическите ограничения.

Изведени са следните изводи за влиянието на ПЧИ върху устойчивото развитие на България:

- ПЧИ играят важна роля за икономическото развитие на България, като осигуряват не само капитал, но и достъп до съвременни технологии, управленски практики и ноу-хау. Това допринася за модернизацията на икономиката и повишаване на конкурентоспособността на българските предприятия.
- Качествените ПЧИ имат най-голямо значения за икономиката на България. Все по-голямо внимание се обръща не само на количеството, но и на качеството на ПЧИ. Устойчивите ПЧИ – тези, които подкрепят икономическия растеж, като същевременно отчитат екологични и социални аспекти – имат по-силно и дълготрайно положително въздействие върху устойчивото развитие в сравнение с традиционните инвестиции. Наблюдава се ефект на натрупване: устойчивите ПЧИ привличат нови подобни инвестиции, особено когато са насочени към сектори с висок иновативен потенциал.
- Устойчивите ПЧИ насърчават инвестициите в зелени технологии, енергийна ефективност и социална отговорност. Това води до по-добро опазване на околната среда, създаване на качествени работни места и подобряване на социалните стандарти в България.

Направени са препоръки за България, основани на анализа и сравнението с трите Северните страни, за насърчаване на устойчивите ПЧИ в България:

- *Институционално укрепване*: Необходимо е да се подобри прозрачността, предвидимостта и ефективността на институциите, отговарящи за инвестиционната политика, както и да се намали административната тежест за инвеститорите.
- *Интеграция на устойчивостта*: Следва да се интегрират принципите на устойчивото развитие във всички нива на икономическата политика, включително чрез стимули за инвестиции в зелени технологии, енергийна ефективност и социална отговорност.
- *Развитието на човешкия капитал*: Инвестициите в образование, квалификация и иновации са ключови за повишаване на капацитета на българската икономика за усвояване на устойчиви ПЧИ.
- *Регионална интеграция и сътрудничество*: Засилването на сътрудничеството със страни от ЕС и региона и използването на европейски програми и фондове за подкрепа на устойчиви инвестиции би улеснило трансфера на добри практики и технологии.
- *Публично-частно партньорство*: Насърчаване на сътрудничеството между държавата, бизнеса и научните среди би създало благоприятна среда за развитие на иновации и устойчиви бизнес модели.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В настоящият дисертационен труд акцентът пада върху изследването на устойчивите ПЧИ, въз основа на анализират традиционни и съвременни теоретични постановки, както и на емпирични източници. Практическите измерения на процеса на привличане и усвояване на устойчиви ПЧИ, се основават на опита на Швеция, Дания и Финландия. Основната цел – изясняването на факторите, които определят привлекателността на тези страни за устойчиви ПЧИ, както и какви могат бъдат поуките за България – е постигната и това намира отражение в основните изводи залегнали в дисертационния труд. Поставени задачи са изпълнени, трите основни хипотези са потвърдени за Швеция, Дания и Финландия, а за България са оценени като частично валидни.

Хипотеза 1: „Институционалната стабилност и развита иновационна инфраструктура привличат дългосрочни и устойчиви ПЧИ от високо развити страни.“

Тази хипотеза беше потвърдена чрез анализ на трите държави от Северна Европа. Икономическият модел на тези страни показва, че стабилната институционална среда, ясните стратегически приоритети, ниските нива на корупция и добре развитите иновационни политики привличат устойчиви ПЧИ. В България обаче се наблюдава

обратната тенденция – институционалната несигурност и слабата иновационна база ограничават устойчивите инвестиции.

Хипотеза 2: „По-високото ниво на устойчиво икономическо развитие на приемащата страна привлича ПЧИ във високотехнологични и устойчиви сектори.“

Тази хипотеза също беше потвърдена на примера на Швеция, Дания и Финландия. Преките чуждестранни инвестиции в тези страни са концентрирани в сектори като информационни технологии и зелени индустрии. Тези страни демонстрират, че инвестициите не се насочват само към търсене на евтина работна ръка, а към добавена стойност и устойчиво развитие. В България обаче все още значителен дял от ПЧИ се концентрира в нискотехнологични сектори, което подчертава нуждата от стратегическа промяна.

Хипотеза 3: „Регионалната интеграция на страни с по-висока степен на устойчиво развитие стимулира притока и усвояването на устойчиви ПЧИ.“

Потвърждението на тази хипотеза се открива в примера на регионалното сътрудничество в рамките на Северния съвет, както и в ЕС, където хармонизираните стандарти и интегрираните пазари създават предвидима и стабилна среда. България може да се възползва от този опит, като се задълбочи регионалното сътрудничество в рамките на Югоизточна Европа и се позиционира като мост за устойчиви инвестиции между ЕС и съседните страни.

В заключение може да се каже, че дисертационният труд успешно изпълнява своята цел и доказва основната си теза – устойчивите ПЧИ са резултат от взаимодействието на икономически, институционални и социални фактори, и тяхното привличане в България е възможно чрез адаптиране на скандинавския опит.

IV. СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Разработена е аналитична рамка за устойчивите ПЧИ, която интегрира класическите теории за международните инвестиции с новите концепции за устойчиво развитие, която включва:

- Въведена е работна дефиниция на устойчивите ПЧИ.
- Систематизирани са основните фактори, които влияят върху привличането и усвояването на устойчиви ПЧИ.
- Обогатена е научната дискусия чрез съпоставка между традиционните икономически мотиви за ПЧИ и съвременните устойчиви практики.
- Извършен е сравнителен анализ на Швеция, Дания и Финландия с България за периода 2016–2023 г., което е принос в научната икономическа литература

- Разработен е SWOT анализ за България като дестинация за устойчиви ПЧИ.
- Изведени са статистически зависимости между нивото на устойчиво развитие и обема/качеството на привлечените инвестиции.
- Показано е, че инвестиционният профил на България може да бъде подобрен чрез целенасочени институционални и инфраструктурни реформи.
- Формулирани са конкретни препоръки за усъвършенстване на българската инвестиционна политика.
- Представени са добри практики от скандинавските страни, които могат да бъдат адаптирани в национален контекст.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. „Foreign Trade Policy and Quality Foreign Direct Investment: A Comparative Study of Sustainable Investment Strategies in Bulgaria and the European Union Member States from Northern Europe“, включен в Сборник с доклади, 2025, ISBN: 978-619-7622-83-6, издателство на ВУЗФ „Свети Григорий Богослов“.
2. „Regional cooperation as a competitive advantage in attracting foreign direct investment: The Case of the EU member states from Northern Europe“, включен в Сборник с доклади, 2025, ISBN 978-954-9313-27-7, Институт за икономически изследвания при БАН
3. “Global Foreign Direct Investment and its impact on Bulgaria” 2025, Economic Thought journal, Bulgarian Academy of Science
4. “Regional Cooperation and Bulgaria’s Foreign Direct Investment Competitiveness”, включена в Сборник с доклади, 2026, ISBN 978-954-9313-35-2, Институт за икономически изследвания при БАН